

MARY EGGERMONT-MOLENAAR, CALGARY
De Grauwe Beer en de Graaf in “De Indiaan” van Simon Vestdijk

Hans Visser (1936-2003), de auteur van *Simon Vestdijk, een Schrijversleven*, publiceerde (in 1991) ook een studie over *Vestdijk en het Kinderboek*. Men vindt er een tekening in die Vestdijk deed van een Indiaan en een citaat uit Vestdijks autobiografische *Kind Tussen Vier Vrouwen* (bl. 283):¹ “Ze leenden elkaar Indianenboeken, werden de Zwarte Adelaar en de Grauwe Beer voor elkaar.” Visser legt in *Vestdijk en het Kinderboek* uit dat Zwarte Adelaar en Grauwe Beer niet alleen naar Vestdijks kinderspelletjes verwijzen, maar ook naar een gedicht dat Vestdijk ooit in zijn bundel *Berijmd Palet* had opgenomen:²

De Indiaan

Zou men geloven, dat zijn zachte aard
Genoegen nam met buksen en strijdbijlen,
En dat hij, als Vrijkogel prairiemijlen,
Bladzijden vrat van Cooper of Aimard,

En met zijn kromme rug sneller kon ijlen,
Langs de letters - door snelheid onkwetsbaar-
Dan bijenjagers in het gonsgevaar
Van wilde bijen, koorts of gift'ge pijlen? -

Graaf de Lhorailles! Grauwe Beer! Uw stem
Beefde, toen ge mij 't echte straatgevecht
Ontried, en daarna nog verwijten maakte ...

Toch duurde 't kort, dat ik uw lafheid laakte,-
Want 'k herdacht de scalpen en den totem,
Waarmee uw ziél uw lafheid heeft beslecht.

De eerste strofe van dit gedicht is dubbelzinnig. Vestdijk haalt de suggestie van een eventuele zachte aard van Indianen onderuit door de tweede strophe met giftige pijlen te beëindigen. De eerste twee strofen vormen samen een nogal beladen retorische vraag die in de derde strofe in de vorm van een dankbriefje impliciet wordt beantwoord. Het briefje is gericht tot de Graaf de Lhorailles en Grauwe Beer. Wie zijn dat?

In de eerste strofe geeft Vestdijk eveneens aan bekend te zijn met het werk van Fenimore Cooper (1789-1851) en Gustave Aimard (1818-1883). Inderdaad zijn Vrijkogel, de Graaf de Lhorailles en Grauwe Beer romanfiguren die in Aimards boeken zijn te vinden, te beginnen in *Vrij-Kogel*.³ De naam Grauwe Beer maakt duidelijk dat het om een Indiaan gaat; de combinatie de Graaf en Grauwe Beer maakt ook duidelijk dat Vestdijk zich tot twee nobele mannen richt, de een nobel door geboorte, de ander door literaire mythevorming.

Mijn artikel gaat over de fictieve en feitelijke identiteit van deze twee nobele romanfiguren, hun feitelijke of fictieve bekendheid met scalpeermessen, en het gebruik dat Vestdijk van hun autoriteit maakt.

De termen Indianen en giftige pijlen in de eerste twee strofen geven aan dat we te maken hebben met een strijd op leven en dood. Omdat hij de term bijenjagers niet verklaart, omfloerst Vestdijk het waarom van die strijd. Bijenjagers, zo had hij gelezen in Aimard's roman *De Pelsjagers van de Arkansas* (hij had het ook bij Washington Irving en Chateaubriand kunnen lezen), zijn blanken die, voorafgegaan door zwermen opgeschrikte bijen, naar het westen oprukken om zich daar van het land van de Indianen meester te maken:

De bijen zijn de voorlopers der blanken; naarmate de blanken dieper Amerika indringen, gaan de bijen hen voor, om hun de weg te banen, en de plekken aan te wijzen, die ter ontginning geschikt zijn. Hare verschijning in een onbewoonde landstreek is altijd de voorbode van een kolonie pioniers of squatters:⁴

In de derde strofe impliceert Vestdijk dat de Lhorailles en Grauwe Beer met scalp en totem kennis gemaakt zouden hebben en daarom weten dat men zulk gevaar, en blijkbaar ook straatgevechten, maar beter kan ontlopen. Totems zijn geen wapens, daaronder verstaat Vestdijk zoiets als een zinnebeeldige voorstelling van een Indianenstam of een veldteken. Maar scalpen - hebben de Graaf de Lhorailles en Grauwe Beer in het werk van Aimard het scalpeermes gehanteerd of ermee kennis gemaakt?

De Graaf de Lhorailles komt voor in Aimard's roman *De Graaf de Lhorailles* die in Mexico speelt.⁵ Een zekere Don Sylva de Torrès is erg boos op zijn dochter Anita omdat ze met de man van haar keuze en niet met de man van zijn keuze wil trouwen. De man van zijn keuze is de Graaf Maxime Gaetan de Lhorailles, een Franse edelman. Anita had haar hart al verpand aan Don Martial, ook wel genaamd El Tigero, een blanke tijgerjager. Voor haar vaders wens en keus was ze niet te vermurwen.

In een hoofdstukje, waarin Aimard de rol van alwetende verteller aanneemt, zet hij uiteen dat de Lhorailles een aan lager wal geraakte Franse edelman was die het op het geld van Anita's vader had voorzien. Na zijn vertrek uit Frankrijk had de Lhorailles na enige omzwervingen rond 1852 in Mexico een zichzelf bedruipende kolonie opgezet met een legertje mannen van allerlei slag. De kolonie werd zeer regelmatig aangevallen door Apache-Indianen.

Behalve de Lhorailles en El Tigero is er ook nog een Indiaans stamhoofd, Zwarte Beer, die Anita graag aan haar zijde zou zien. In de roman *De Graaf de Lhorailles* breekt dan ook een strijd om haar los. Apaches overvallen de kolonie van de Graaf en El Tigero maakt van de gelegenheid gebruik om Anita, en noodgedwongen ook haar vader, te ontvoeren. Om de Graaf op afstand te houden stuurt El Tigero het valse bericht naar hem toe dat hij in gezelschap van Anita naar San Francisco afgereisd zou zijn. El Tigero vertrouwd erop dat de Graaf hen dan achterna zou gaan, welke tocht de Graaf door een hete woestijn zou leiden, hetgeen hij dan niet zou overleven.

Dat plan verloopt volgens El Tigero's opzet. Na vele omzwervingen en ongenoegens met leden van zijn kolonie die hun geduld kwijt raken, krijgt de Graaf een aanval van *Calentura*, zinsbegoocheling die je kunt oplopen als je te lang zonder eten of drinken in een hete woestijn ronddoelt.⁶ Tijdens de aanval schiet de Graaf zichzelf dood. In de roman *De Graaf de Lhorailles* zien wij dus een strijd tussen twee blanke mannen en een Indiaan om een blanke vrouw. Termen als bijenjagers, giftige pijlen en scalpen suggereren een strijd tussen blank en rood, maar de strijd van de Graaf was er eentje van terecht afgewezen liefde, verraad, waanzin en zelfmoord door een kogel.

Maar stel nu dat Vestdijk geweten zou hebben dat de meeste verhalen en romanfiguren van Aimard een historische achtergrond hebben, en dat in het bijzondere de Graaf de Lhorailles Aimards literaire vertolking was van de Markies De Pindray, die op een kasteel in Poitou werd geboren. Zijn verhaal wordt verteld in een hoofdstukje van Maurice Soulié's *Wolf Cub*.⁷ Een boek dat voornamelijk uit literaire schetsen van historische figuren uit het "Wilde Westen." bestaat. Speelde een scalpeermes een rol in De Pindrays leven?

In 1848 sloten de Verenigde Staten en Mexico het verdrag van Guadalupe Hidalgo, waardoor de grens tussen beide landen vanaf de Rio Grande tot aan de Rio Gila en de Stille Oceaan werd verlengd. Waterdicht was die grens langs de rivier niet, nu nog steeds niet, en daarom moedigde de Mexicaanse regering in de jaren 1850-1860 de Fransen aan om kolonies te vestigen die bedoeld waren, althans door de Mexicaanse regering, om Indianen en de Amerikanen op afstand te houden. De Fransen zagen voordeel in

het opzetten van zulke kolonies, omdat ze dachten dat ze daardoor toegang tot zilvermijnen zouden kunnen krijgen.

Eén zo'n kolonie, Cocóspera, werd in 1852 door bovengenoemde Franse edelman Charles de Pindray gesticht. Na zijn geld te hebben vergokt, was de Pindray naar Amerika getrokken en had zich daar een tijdlang met jagen en goudzoeken bezig gehouden. Daarna kreeg hij de kans om zo'n landbouwkolonie in Mexico op te zetten. Hij greep die kans maar zag na een tijdje dat hij in die kolonie eigenlijk opgesloten zat met zijn mannen: om hen heen lagen Apache-Indianen op de loer om hen van hun karige oogst te ontdoen en vergunningen van de Mexicaanse regering om een zilvermijn te ontginnen bleven uit.

Op een gegeven dag werd de Pindray uitgenodigd om met Cochise, het Apache-opperhoofd, tot een vergelijk te komen. Cochise vertelde hem dat zijn stam niet veel moest hebben van blanken, er was al eens een hele groep van hen door blanke mijnwerkers vergiftigd. Hij deed De Pindray een voorstel: de kolonie moest zijn mensen iedere maand een betaling in de vorm van etenswaren geven en zou dan met rust worden gelaten.

Terwijl zijn mannen opgesloten zaten en zich verveelden, had de Pindray een rancho in de buurt ontdekt. Eigenaar daarvan was een zekere Peter Keuken, een Hollander, die daar met zijn 18-jarige dochter Elsa woonde. Keuken had het niet erg voorzien op de Apaches omdat ze zijn zoon hadden gedood, en hij had gezworen zich te wreken door 300 Apaches van hun scalp te ontdoen. Toen de Pindray op het toneel verscheen had hij er al 200. De Pindray liet zich door Peter Keu-

kens activiteiten niet afschrikken en begon meer en meer avonden bij de Keukens door te brengen, genietend van Elsa's pianospel en de Nederlandse liedjes die ze daarbij zong, in afwachting van weer een Apache-overval. Maar deze idylle duurde niet lang, want de ochtend nadat hij zijn medekolonisten van het ultimatum van Cochise op de hoogte had gesteld werd de Pindray met een kogel in zijn hoofd dood angetroffen.

In zijn *Wolf Cub* suggereert de Soulié dat de Pindray mogelijk vermoord zou kunnen zijn, óf door een mededinger naar de hand van Elsa Keuken, óf door een van zijn eigen wanhopige kolonisten.

Het verhaal over de Pindray is ook te vinden in Rufus Wyllys' *The French in Sonora* (1932). Ook Wyllys vermeldt dat de Fransen aanvankelijk in de afgelegen Mexicaanse provincie Sonora werden verwelkomd om er militia-achtige landbouwkolonies op te zetten en zodoende Amerikanen en Indianen op afstand te houden. De Cocóspera-kolonie onder leiding van de Pindray was er één van. Op grond van alle documenten concludeert Wyllys dat het ook kan zijn dat de Pindray op last van de Mexicaanse overheid is doodgeschoten omdat hij zijn ongenoegen over het uitblijven van delfvergunningen te duidelijk liet blijken.⁸

Wat de Graaf de Lhorailles, alias de Markies de Pindray betreft, de fictionele en de feitelijke figuur komen allebei om door een kogel vanwege een liefdesgeschiedenis en/of een politieke kwestie. Er is sprake van een scalpeermes, maar dat lag in de keuken van Keuken en werd gebruikt om er Apache-hoofdhuid mee af te snijden.

Grauwe Beer

Vestdijk richtte zijn dankbriefje ook tot Grauwe Beer, een Blackfeet-Indiaan die onder de naam Natah-Otann voorkomt in Aimards roman *Vrij-kogel*. In de Franse en de Nederlandse uitgave is Natah-Otan als Grauwe Beer vertaald, maar Natah-Otan betekent in Blackfoot eerder Heilig (Natoh) Schild (Otann); de vertaling van Grauwe Beer is veelmeer Otokko-e-not-zi-kyayo. Waarom Aimard er Grauwe Beer van heeft gemaakt is niet duidelijk, dit terzijde; hier zullen we de naam Grauwe Beer aanhouden.

Grauwe Beer is de zoon van Sperwer, een door zijn stam verbannen Indiaan. Op zijn rondzwervingen redt hij een blanke man die van uitputting bijna dood is. Samen trekken ze verder en samen worden ze in een Blackfoot-stam, de Kenhas, (dat is de Kainai ofwel Blood-stam) opgenomen. Sperwer trouwt en krijgt een zoon, Grauwe Beer, en laat diens opvoeding over aan de door hem geredde blanke, die als Witte Bison verder door het leven gaat. Net als in alle romans van Aimard wordt er veel gestreden. In *Vrij-Kogel* is er sprake van een samenzwering om, onder aanvoering van Witte Bison, de blanken te verjagen. De Indianen winnen, maken zich meester van Fort MacKenzie en van de daar opgeslagen vaten met whiskey, krijgen vervolgens onderling ruzie, wat uitmondt in nog een strijdtoneel, een "gruwzame slachting," waarbij "de laatste helden der Zwart-Voeten" (waaronder Grauwe Beer) het leven laten.

Aimard was in zijn tijd een succesvolle schrijver en stond onder druk van zijn uitgever om het ene na het andere Indianen-verhaal uit zijn pen (critici zeiden later 'uit zijn duim') te laten vloeien. Zijn boeken spelen

meestal in het zuiden van Amerika en zijn vrij authentiek, gebaseerd op eigen ervaringen en op wat hij had gehoord en/of gelezen. *Vrij-kogel* speelt rond Fort Mackenzie, Montana. Dat is nu Fort Benton, een paar uur rijden ten zuiden van Lethbridge, Alberta. Het is duidelijk dat Aimard nooit in Montana is geweest aangezien hij dat gebied met struisvogels, lelies, tijgers en plantages in plaats van met arenden, rapen en ranches stoffeert.

Aimard moet zijn inspiratie voor deze roman hebben opgedaan door het lezen van Prince Maximillian Wied zum Neuwied's reisverslag, *Early Western Travels*, dat in 1843 was verschenen.⁹ Zijn beschrijving van Fort Mackenzie is letterlijk uit *Early Western Travels* overgenomen. Prins Wied was tijdens zijn bezoek in 1832 aan Fort Mackenzie tegen wil en dank getuige van en deelnemer aan een overval van Assininboines en Cree op de Blackfeet die in september 1832 bij Fort MacKenzie hun tipi's hadden opgeslagen. De aanvallers hebben de strijd aanvankelijk gewonnen en vervolgens door alcohol en onderlinge twisten verloren. Prince Wied schrijft over een van de gewonden die tegen het eind van het gevecht het fort werd binnen gedragen:

Natah-Otann, a handsome young man, with whom we became acquainted on our visit to Kutonapi, was suffering dreadfully from severe wounds.

Kutonapi (Oud Kutona) was het oude Blackfeet-stamhoofd aan wie Prince Wied eerder een bezoek had gebracht. Bij die gelegenheid had één van Kutonapi's zonen hem een tiende van de bevervellen die ze in voorraad hadden geschonken. Was die zoon Natah Otann ofwel Grauwe Beer? Dat is niet helemaal zeker.

Wel zeker is dat Natah Otann heeft bestaan en wel zeker is dat Natah Otann/Grauwe Beer noch in fictie noch in feite een scalpeermes hanteerde en dat hij zowel in Prince Wied's dagboek als in Aimard's roman omkwam tijdens een strijd tussen Indianen onderling.

Zoals gezegd bedankt Vestdijk twee nobele lieden voor hun raad zich niet in het straatgevecht te begeven. Waarom voelde hij zich geroepen zijn jeugdig ontwijken van straatgevecht te rechtvaardigen? Visser schrijft in zijn *Vestdijk, een Schrijversleven* dat Vestdijk zich als jongen het liefst buiten het straatgevecht hield. Hij citeert Vestdijks door hem geïnterviewde klasgenoten die zich herinnerden dat Vestdijk met hardlopen en stenengooien verloor, niet meedeed aan wilde spelletjes en werd geplaagd. De jonge Vestdijk, aldus Visser, wachtte met de school ingaan totdat iedereen binnen was.

Vestdijk schrijft zelf, in *Kind tussen Vier Vrouwen*, dat hij nog voordat hij naar de lagere school ging al opzag tegen de aanraking met de jongens "die hij vanuit het raam kon zien spelen, onder luid geschreeuw, wild en doelloos," en dat hij geen vriendjes had. Eenmaal op school wist hij niet dat met tikkertje spelen als je "hem bent," je de anderen na moet hollen en tikken. Het klinkt getikt, maar Vestdijk werd eens getikt, bleef staan, niet wetend wat te doen, werd beetgegrepen door een stuk of vijf jongens, in de rondte geslingerd, zijn hoofd werd tegen de keistenen gedrukt, zijn pet raakte gekreukt, zijn tas werd hem afgenomen. Kortom, Vestdijk Jr. hield niet straatgewoel.

In de laatste strofe van het gedicht *De Indiaan* rechtvaardigt Vestdijk zijn ontlopen van straatgewoel met een waarschuwing die hij

van twee nobele lieden zou hebben gekregen: van de Graaf en een Grauwe Beer. Dit waren mensen die zowel in de fictie van Aimard als in de historische hitte van de Mexicaanse, respectievelijk Montanese zon de strijd toch niet ontlepen. (Beiden kwamen overigens niet om door een scalpeermes, maar door een kogel). De autoriteit op het gebied van prudentie die Vestdijk de Graaf en Grauwe Beer toedicht is uit de lucht gegrepen. Deze mannen zouden veeleer de jonge Simon zijn lafheid hebben voorgeworpen, en de oude Simon zijn uit de lucht gegrepen, calenture-insinuaties over de aard van de Indianen hebben verweten. Vestdijk heeft dus, zo schijnt het, zichzelf verdedigd door de (fictieve en reële) werkelijkheid in het tegendeel te veranderen.

NOTEN

¹ Vestdijk, Simon. *Kind tussen vier vrouwen*. Amsterdam: De Bezige Bij, 1972.

² Vestdijk, Simon. *Berijmd Palet*. Blaricum: De Waelburgh, 1933.

³ Aimard, Gustave. *Balle Franche*. Paris: Amyot, 1860.

⁴ Aimard, Gustave. *Les trappeurs de l'Arkansas*. Paris: Amyot, 1858.

⁵ Aimard, Gustave. *La Grande Flibuste*. Vertaald als *De Graaf de Lhorailles*. Paris: Amyot, 1860.

⁶ "Tusschenpoozende waanzin die den lijd der gedurenden korteren of langeren aanval visioenen voorspiegelt van de lekkerste en keurigste spijzen, de helderste waterbronnen, de uitmuntendste wijnen, die hem, zoo hij

zich verbeeldt, volop verzadigen maar tevens ontzenuwen, want na den afloop der zinsverbijstering gevoelt hij zich zwakker en verslagener dan ooit, door de herinnering van al wat hij in den droom gezien en genoten had." (Aimard, *De Graaf de Lhorailles*)

⁷ Maurice Soulié. *Wolf Cub*. Indianapolis: Bobbs Merrill, 1927.

⁸ Wyllys, Rufus K. *The French in Sonora (1850-1854)*. Berkeley: University of California Press, [1932] 1974. De Pindray werd inderdaad doodgeschoten nadat hij de autoriteiten om meer hulp had gevraagd. Na zijn dood sloten sommige van zijn kameraden zich aan bij Graaf Gaston de Raousset Boulbon die (ondersteund door een Franse compagnie) een uitgeputte zilvermijn opeiste en toen zijn eis hierop was afgewezen, in Sonora naar de macht greep - een van de talrijke interventies door buitenlandse avonturiers in Latijns Amerika gedurende deze periode (zie de Website www.guaymas.gob.mx).

⁹ Wied zum Neuwied, Maximilian, Prince of. *Travels in the Interior of North America, 1841*; London, tr. H. Lloyd Evans, 1843; weer uitgegeven in *Early Western Travels, 1748-1846*. Edited with Notes, Introductions, Index, etc., by Reuben G. Thwaites, LL.D. Cleveland: A.H. Clark, 1906, vol. 22-25.